

HUK101U-HUKUKUN TEMEL KAVRAMLARI

Ünite 1: Sosyal Düzen Kuralları ve Hukuk

Giriş

İnsan, yaşamını sürdürdüğü çevrede diğer insanlarla ve kurumlarla birçok ilişkiye girer. Bu ilişkiler sosyal ilişki olarak adlandırılmaktadır. Bu sosyal ilişkilerin tâbi olduğu düzen ise sosyal düzen olarak ifade edilmektedir. Sosyal düzen kuralları; din kuralları, ahlak kuralları, görgü kuralları ve hukuk kuralları şeklinde sınıflandırılmaktadır. Hukuk kuralları en önemli sosyal kurallardır. Hukuk kurallarının temel özellikleri genel ve soyut olması, emir ve yaptırım içermesidir. Hukuk kurallarını diğerlerinden ayıran en önemli özellik yaptırımının maddi olmasıdır. Hukuk kurallarına uymama hâlinde kişiye maddi yaptırım uygulanır, kamu gücü devreye girerek kuralı ihlal eden kimseye zor kullanır ve kuralın gereğini yerine getirir. Hukuk kurallarının diğer sosyal düzen kurallarından farkı, bu kuralların devletin zorlayıcı gücüyle desteklenmiş olmasıdır. Sosyal kurallara uyulmadığı takdirde karşılaşılan tepkiye yaptırım denir. Yaptırım farklı türlerde zorlama ile kurallara uyulmasını amaçlamaktadır. Yaptırım din, ahlak ve görgü kurallarına uyulmaması hâlinde manevi nitelik taşıırken, hukuk kurallarına uyulmaması durumunda maddi niteliktedir. Hukuki yaptırımlar ceza, cebri icra, tazminat, geçersizlik ve iptal olmak üzere beş kategoride incelenebilir. Yaptırım, hukuk kuralının ihlali hâlinde ortaya çıkmaktadır. Yaptırımın türü, ilgili hukuk alanı, ihlal edilen hukuk kuralı, ihlalin niteliği ve etkilerine göre belirlenmektedir.

Sosyal Düzen ve Kurallar

İnsan toplum denilen sosyal çevre içinde yaşamaktadır. İnsan yaşamını sürdürdüğü bu çevrede diğer insanlarla ve kurumlarla birçok ilişkiye girer; bu ilişkiler sosyal ilişki olarak adlandırılmaktadır. İnsanın sosyal ilişkileri sayılamayacak kadar çoktur.

Sosyal ilişkilerin tâbi olduğu düzen, sosyal düzen olarak ifade edilmektedir. Sosyal düzenin herkese yüklediği bazı yükümlülükler ve bazı ödevler vardır. Sosyal düzen içinde, belirtilen ödev ve yükümlere uymamak beraberinde birçok sorunu getirir. Zira sosyal düzen, belli bir ahengi sağlamak için birtakım emir ve yasaklar getirmektedir. Sosyal düzen içinde yaşayan insanların ödevleri, hak ve yetkilerini düzenleyen kurallara sosyal düzen kuralları denilmektedir.

Sosyal düzen kurallarının belirli özellikleri bulunmaktadır. Öncelikle bu kurallar genel nitelik taşır yani ayırsız herkese uygulanır. İkincisi süreklidir yani bu kurallar çok uzun zamandır ve aralıksız bir biçimde uygulanmaktadır. Üçüncüsü, bunlar yaptırımlı kurallardır. Sosyal düzen kuralları zaman içinde değişim gösterebilirler, hatta bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye dahi farklılaşabilirler. Bir sosyal düzen kuralının zamanla ortadan kalması da söz konusu olabilir. Öte yandan, bir davranış aynı zamanda birden çok sosyal düzen kuralını ihlal edebilir. Örneğin, aynı olay hem ahlak, hem din ve hem de hukuk kurallarına aykırı olabilir.

Sosyal Düzen Kurallarının Türleri

Sosyal düzen kuralları sayılamayacak kadar çoktur ancak bilimin önemli bir fonksiyonu bilimsel bilgiyi sınıflayarak anlaşılabilir kılmaktır. Bu yönden yaklaşıldığında, sosyal düzen kurallarının, özellikleri de dikkate alınarak sınıflandırılması mümkündür. Genel kabul gören bir yaklaşıma göre sosyal düzen kuralları:

- Din kuralları,
- Ahlak kuralları,
- Görgü kuralları,
- Hukuk kuralları

şeklinde sınıflandırılabilir.

Din Kuralları

Din kuralları Tanrı ile insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen, Tanrı'nın emir ve yasaklarını içeren kurallar bütünüdür. Din kurallarına uymayanlar, günahkâr sayılma, toplum dışına itilme gibi manevi yaptırımlarla karşılaşılır. Bir din kuralına uyulmaması hâlinde eğer kişiye maddi bir yaptırım uygulanabiliyorsa, bunun sebebi uyulmayan din kuralının aynı zamanda hukukça benimsenmesi yani hukuk kuralı hâline gelmesidir.

Ahlak Kuralları

Ahlak kuralları iyilik-kötülük, doğruluk yanlışlık gibi çeşitli konulardaki değer yargılarıdır. Ahlak kurallarının iki yönü bulunmaktadır: Nesnel (objektif, sosyal) Ahlak insanın diğer bireylere karşı olan ödevleri ile ilgilidir. Öznel (subjektif) Ahlak kişinin kendi şahsı ve iç dünyasına karşı ödevlerini ifade etmektedir. Ahlak zamana, yere, topluma karşı değişir. Ahlak kurallarına uymama hâlinde karşılaşılan yaptırımlar manevidir. Ahlak kurallarına uymamanın yaptırımı manevi iken hukuk kurallarına uyulmadığı takdirde maddi yaptırımla karşılaşılır. Ahlak kuralları kişilere yükümlülükler getirirken hukuk kuralları hem yükümlülük hem de yetki verebilir.

Görgü (Nezaket) Kuralları

Toplumsal düzen, gündelik ilişkilerde bazı davranış kalıplarına uyulmasını gerektirir. Ahlak kurallarından farklı olan bu kurallar, görgü kuralları olarak adlandırılmaktadır. Bu kurallar tavırlar, yöntemler ve hareket biçimlerinden oluşur. Başkası konuşurken dinlemek, el öpmek, kibarca yemek yemek, selam vermek veya misafir ağırlamak bu kurallara örnek gösterilebilir. Görgü kuralları bazen hukuksallaşabilir, askerde selam vermek bu duruma örnek gösterilebilir.

Görgü kuralları bölgesel ve yöresel olabilir. Belli bir bölgede kendine özgü görgü kuralları ile karşılaşılabilir. Görgü kuralları yazılı değildir, aktararak günümüze ulaşmıştır. Görgü kurallarına uymayanlar görgüsüz, kaba veya saygısız olarak nitelendirilir. Bu anlamda görgü kurallarına uymamanın yaptırımı manevidir.

Hukuk Kuralları

Hukuk kuralları en önemli sosyal kurallardır. Hukuk kurallarının temel özellikleri genel ve soyut olması, emir ve yaptırım içermesidir. Hukuk kurallarını diğerlerinden ayıran en önemli özellik yaptırımının maddi olmasıdır. Başka bir ifadeyle hukuk kurallarına uymama hâlinde kişiye maddi yaptırım uygulanır, kamu gücü devreye girerek kuralı ihlal eden kimseye zor kullanır ve kuralın gereğini yerine getirir. Hukuk kurallarının diğer sosyal düzen kurallarından farkı, bu kuralların devletin zorlayıcı gücüyle desteklenmiş olmasıdır.

Hukuk kuralları toplum hayatında kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen ve uyulması kamu gücüyle yani maddi yaptırımla desteklenmiş sosyal kurallardır. Hukukla ilgili olarak yapılan tanımlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde hukuk kurallarının;

- Kişilerin dışa yansıyan davranışlarını düzenlediği,
- Toplumdaki egemen güç, yani üstün siyasal
- iktidar tarafından belirlendiği,
- Genel olarak kişiler arasındaki ilişkileri düzenlediği,
- Örgütlü siyasal mekanizma aracılığı ile gerçekleştiği,
- Maddi yaptırım içerdiği,
- Toplumsal barışı, hukuk güvenliğini ve adaleti sağladığı

görülmür.

Hukuk Kurallarının Sosyal Düzen Kuralları İçindeki Yeri

Hukuk kuralları diğer sosyal düzen kurallarından çeşitli özellikleriyle farklılık arz eder. Bunlar arasında ön plana çıkan özellik ise yaptırımların niteliğine ilişkindir.

Hukuk Kurallarının Öğeleri ve Özellikleri

Genel bir değerlendirme yapıldığında açık veya üstü kapalı biçimde olsun; her hukuk kuralının üç ögesi bulunur. Bunlar; konu, irade (emir) ve yaptırımdır.

Her hukuk kuralının düzenlediği bir konu bulunur. Konu, kanun koyucunun sosyal yaşama ilişkin bakış açısını da yansıtır. Hukuk kuralının konusu kişilerin dışarıya yansıyan ilişkileri; eylem ve işlemleridir. Dolayısıyla bir hukuk kuralı kişinin bir başkasıyla ilişkisine, yaptığı bir sözleşmeye, görmekte olduğu işe ilişkin olabilir.

Hukuk kuralının öğelerinden ikincisi irade (emir)dir. İrade kanun koyucunun yapılmasını uygun bulduğu ya da yasakladığı davranışa ilişkin iradesini ifade eder. Hukuk kuralıyla kanun koyucu açıkça ya da üstü kapalı olarak bir şeyi yasaklar ya da serbest bırakır.

Nihayet, her hukuk kuralında bir yaptırım bulunur. Hukukta yaptırım maddi nitelik taşır. Dolayısıyla, açıkça ya da üstü kapalı biçimde, her hukuk kuralı bir maddi

yaptırım içerir. Bu yaptırım ceza, tazminat, cebri icra, geçersizlik ya da iptal olabilir.

Hukuk kuralları genel, soyut, sürekli ve yaptırıma bağlı kurallardır. Hukuk kuralları soyuttur; somut ve tek bir olay için hazırlanmamıştır. Aynı nitelikteki tüm toplumsal olaylar için geçerlilik taşımaktadır. Bu nedenle hukuk kuralları, düzenlediği tüm olaylara uygulanabilecek niteliktedir. Hukuk kuralları genel niteliktedir. Aynı durumda bulunan tüm kişileri ve aynı vasıftaki tüm olayları kapsamaktadır.

Hukuk kuralları yürürlükten kaldırılmadıkları sürece, sürekli olarak uygulanmaktadır. Bu anlamda hukuk kuralları geçici değil, uygulandığı zaman dilimi içinde sürekli. Hukuk kuralları bağlayıcıdır; bu bağlayıcılığa aykırı hareket edilmesi hâlinde maddi yaptırım ortaya çıkmaktadır.

Hukuk Kuralları ve Diğer Sosyal Düzen Kurallarının Ayrılması

Hukuk kuralları ile diğer sosyal kuralları birbirinden ayırmada en sağlam ölçüt yaptırımın niteliğidir. Diğer sosyal kuralların yaptırımı manevi nitelik taşırken hukuk kurallarının yaptırımı maddidir.

Hukuk Kurallarına Uyulması ve Özgürlükler

Hukuk kuralları bir yandan sağladığı özgürlüklerle kişilerin güvende olmalarını sağlarken diğer taraftan birçok sınırlamalar getirerek özgürlükleri daraltmaktadır. Örneğin, hukuk kuralları sayesinde bir yandan otomobil sahibi olma ve otomobil üzerinde mülkiyet hakkını elde ederken hukuk kurallarının getirdiği sınırlamalar sebebiyle otomobili dilediğimiz gibi, istediğimiz hızda kullanamayız. Bu da bize hukukun özgürlükler tanırken, bunları kısıtlayabileceğini de göstermektedir. Ancak bu durumu yadırgamamak gerekir. Zira herkesin sınırsız özgürlüklere sahip bulunduğu bir yerde hiç kimsenin özgür olamayacağı gerçeği unutulmamalıdır. Adalet kavramı hukukun temelini, idealini ve son amacını oluşturur.

Hukuk ve Adalet

Hukuk sisteminin nihai amacı adaleti gerçekleştirmektir. Hukuk devleti demek adaleti sağlayan devlet demektir. Hukukta ve sosyal düzende büyük önem taşıyan adalet kavramını tanımlamak son derece güçtür.

Genel bir tanım vermek gerekirse “adalet; ahlaka dayanan, herkese hakkı olanı veren, bireylere hürriyet ve eşitlik sağlayan, insan haklarına saygılı ve insanları mutlu eden erdem ve iradedir”.

Aristo adaleti ikiye ayırmaktadır. Aristo’ya göre, insanların şahsi ve özel durumlarına bakılmaksızın aynı işleme tâbi tutulmasına denkleştirici adalet denir. Denkleştirici adalet mutlak, aritmetik bir eşitliği ifade eder. Buna karşılık değerlerin dağıtılmasında herkesin yeteneğine ve toplumdaki durumuna göre pay almasında dağıtıcı adalet düşüncesi yer alır. Örneğin, devletin

HUK101U-HUKUKUN TEMEL KAVRAMLARI

Ünite 1: Sosyal Düzen Kuralları ve Hukuk

herkese eşit oranda sosyal yardım yapmasında denkleştirici adalet düşüncesi, özür ve hastalara diğerlerine göre daha fazla yardım yapılmasında ise dağıtıcı adalet fikri etkili olur. Benzer biçimde devletin herkesten eşit vergi almasında denkleştirici, kazanca göre vergi almasındaysa dağıtıcı adalet fikri etkilidir.

Hukukta Yaptırım

Her hukuk kuralının bir yaptırımı vardır. Bu yaptırım diğer sosyal düzen kurallarından farklı olarak “maddi” nitelik taşır. Ancak, hukukta yaptırımın bugünkü hâlinin alması yüzyıllar süren bir süreç sonrası gerçekleşmiştir.

Yaptırım Kavramı ve Tarihçesi

Sosyal kurallara uyulmadığı takdirde karşılaşılan tepkiye yaptırım denir. Yaptırım farklı türlerde zorlamayı zorlama ile kurallara uyulmasını amaçlamaktadır. Yaptırım din, ahlak ve görgü kurallarına uyulmaması hâlinde manevi nitelik taşıyan hukuk kurallarına uyulmaması durumunda maddi niteliktedir. Bu bakımdan hukukta yaptırım, hukuk kuralına uyulmasını sağlayan, maddi güç uygulanması esasına dayanan bir tepki olarak ortaya çıkar. Hukukta yaptırım özü itibarıyla ceza ve cebir unsurunu içerir; hukuk kuralının yürürlüğü yaptırım olmaksızın sağlanamaz. Yaptırım hukuk kuralının verdiği emrin yerine getirilmemesi veya kuralın öngördüğü yasağın çiğnenmesi hâlinde geçerlik kazanır.

Yaptırımın tarihçesi incelendiğinde ilk aşamanın kişisel ölçü olduğu görülür. “Sana zarar verene sen de zarar ver” ifadesiyle açıklanabilecek kişisel ölçü, nesnel olmaması sebebiyle önemli zararlara yol açmış, zarar verenin yakınlarına da yansımaları olasılığı yüzünden terk edilmiştir.

Yaptırımın ikinci aşamasında kısas uygulamaları dikkati çekmektedir. “Göze göz dişe diş” şeklinde ifade edilebilecek kısas uygulamalarının yarattığı sakıncalar toplumları başka yaptırımlar aramaya yöneltmiştir.

Kısas uygulamalarının sakıncalarını bertaraf etmek için ise uzlaşma ve hakeme başvurma gibi yöntemler benimsenmiş; hakemin belirlediği tazminatın ödenmemesi durumunda ise yine kısas uygulamasına olanak tanınmıştır.

Tüm bu yaptırımların sakıncaları, toplumun düzenini sağlamadaki yetersizlikleri, insanlığı yeni arayışlara itmiş ve modern hukuk sistemlerinin ortaya çıkışı ile yaptırım uygulama yetkisi devletin tekeline geçmiştir. Böylece yaptırım kamusallaşarak bugünkü niteliğini almıştır.

Hukukta Yaptırım Türleri

Hukuki yaptırımlar ceza, cebri icra, tazminat, geçersizlik ve iptal olmak üzere beş kategoride incelenebilir. Yaptırım, hukuk kuralının ihlali hâlinde ortaya çıkmaktadır. Yaptırımın türü, ilgili hukuk alanı, ihlal edilen hukuk kuralı, ihlalin niteliği ve etkilerine göre belirlenmektedir. Tek bir hukuka aykırı eylemden birden fazla yaptırım türü aynı anda ortaya çıkabilir.

Ceza

Hukuka aykırı davranışlar, suç olarak ceza kanunlarında yer almaktadır. Suçun işlenmesini önlemek, suç işlenmesiyle bozulan toplumsal düzeni kurmak ve suçluyu ıslah etmek amacıyla ceza yaptırımına başvurulmaktadır.

Türk Ceza Kanunu’na göre cezalar hapis ve adli para cezaları olmak üzere ikiye ayrılır (TCK m.45). Hapis cezaları ise ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve süreli hapis cezaları şeklinde üç grupta düzenlenmiştir. Adli para cezası belli bir miktar paranın hükümlü tarafından hazineye ödenmesi niteliğini taşır. Türk Ceza Kanunu ayrıca cezalara ek olarak hükümlülerin belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılabileceğini de belirtmektedir (TCK m. 53).

Ceza Kanunu’nda düzenlenen cezalar yanında bir de belirli bir topluluğa dâhil olma sonucu, o topluluğun düzenine uyma yükümlülüğünü getiren disiplin hukuku cezaları vardır. Disiplin cezaları arasında uyarı, kınama, aylıktan kesme, geçici uzaklaştırma, ihraç ve benzerleri sayılabilir. Disiplin cezaları ancak belli statülerde bulunan kişilere uygulanabilen yaptırım olması sebebiyle genel cezalardan ayrılır.

Cebri İcra

Cebri icra, bir borç ilişkisinde borcunu kendi rızasıyla yerine getirmeyen borçlunun devlet gücü aracılığıyla bu borcunu yerine getirmesini sağlayan bir yaptırımdır. Yaptırımın uygulanmasında temelde icra daireleri görevlidir. Hak sahibi öncelikle icra dairesine başvurarak borçlunun yükümlülüğünü yerine getirmesini (örneğin evin tahliyesini, çocuğun teslimini ya da borcun ödenmesini) isteyecektir. Alacaklının elinde bir mahkeme kararı varsa ilamlı icra; para ve teminat alacağına yönelik bir kambyo senedi varsa ilamsız icra talep edilir. Bunun üzerine icra dairesi önce bir ihtarda bulunacak (ödeme emri, tahliye emri); borçlu hâlâ borcunu yerine getirmemişse icra dairesi hakkı zorla yerine getirecek, yani gerekirse kiracıyı zorla evden çıkaracak, çocuğu zorla babadan alıp anneye verecek ya da alacaklının mallarını haciz edip sattırarak alacaklıya alacağını ödeyecektir.

Tazminat

Tazminat bir kimsenin hukuka aykırılık oluşturan kusurlu bir davranışı sonucu başkasına verdiği zararın o kişiye ödetilmesidir. Tazminat ile zarar arasındaki ilişki, suç ile ceza arasındaki ilişkiye benzer. Suç işleyen kimseye ceza verilir; zarar veren kimse ise tazminat öder.

Tazminata konu zarar maddi ya da manevi olabilir. Maddi zararın karşılığı olan maddi tazminat, zarar gören kimsenin mal varlığında iradesi dışında meydana gelen eksilmenin zarar veren tarafından aynen ya da nakden giderilmesidir. Aynen tazminde zarar görenin mal varlığının para ya da para dışındaki şeylerle önceki hâle getirilmesi amaçlanır. Kırılan bir sandalyenin onarılması ya da yenisinin verilmesi gibi. Nakden tazminde ise zarardan sonraki durumla önceki durum arasındaki fark

parayla karşılanmaya çalışılır. Yukarıdaki durumda sandalyenin ya da tamir masrafinin ödenmesi gibi.

Manevi tazminat ise genel olarak iki hâlde ödenir. Bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda zarar görene; ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde ise zarar gören ya da ölenin yakınlarına hâkimin uygun göreceği bir miktar para manevi tazminat adı altında ödenir (TBK m.56). Bunun dışında, kişilik değerlerinde iradesi dışında meydana gelen eksilme sebebiyle çekilen üzüntü, elem ve kederin dindirilmesi ve telafi amacıyla manevi tazminat olarak bir miktar para ödenebilir. Manevi zarar, paradan başka yollarla da giderilebilir. Özür dileme, mahkeme kararının ilanı veya kınama yazısı yayımlanması (TBK m.58) manevi zararın giderilmesine yönelik yaptırım türleridir.

Tazminat bir haksız fiilden doğabileceği (TBK m.49 vd.) gibi sözleşmeye aykırı davranıştan da (TBK m.112 vd.) ortaya çıkabilir.

Geçersizlik

Hukuka aykırı bir şekilde yapılan hukuki işleme uygulanan yaptırım geçersizlik yani hükümsüzlüktür. Bir işlemin kanunun aradığı koşullara uyulmadan yapılması onun geçersizliği sonucunu doğurur. Özel hukukta görülen geçersizlik yaptırımının türleri arasında yokluk ve butlan (mutlak, kısmi ve nispi butlan) sayılabilir. Ayrıca yine özel hukukta tek taraflı bağlamazlık, ileri sürülemezlik gibi geçersizlik yaptırımlarına rastlanır.

Yokluk: Yoklukta hukuki işlem kanunun öngördüğü kurucu unsurlardan en az birine uyulmadan yapıldığı için hiç oluşmamış sayılır. Bu tür hukuki işlemler, hukuk düzeninde varlık kazanmamaktadır. Örneğin, evlendirme memuru önünde yapılmamış evlenme işlemi, yani dinî nikâh yok hükmündedir. Hukuk düzeninde hiçbir anlam ifade etmemektedir.

Mutlak Butlan (Kesin Hükümsüzlük): Mutlak butlan, kanunun öngördüğü kurucu unsurlara sahip olan ancak kanunun emredici hükümlerine aykırı olarak yapılan hukuki işlemler aleyhine uygulanan yaptırımdır. Hukuki işlemin mutlak butlan ile geçersizliğine yol açan sebepler arasında işlemi yapan tarafların hukuki işlem ehliyetine sahip olmaması, işlemin konusunun ahlaka, adaba, kamu düzenine veya kanunun emredici hükümlerine aykırı bulunması, işlemin konusunun imkânsız olması, işlemin geçerlik koşulu olan şekle uygun yapılmaması veya işlemin muvazaalı olması sayılabilir.

Sonuçları birbirine çok benzetmekle birlikte, yokluk yaptırımına tâbi bir hukuki işlem hiç doğmamış kabul edilirken mutlak butlanda işlem doğmuş ama geçersiz sayılmıştır. Klasik bir benzetmeyle yok işlem hiç doğmamış, mutlak butlanla batıl işlem ise ölü doğmuş bir işlemdir.

Mutlak butlan herkesçe ileri sürülebilir, mutlak butlan iddiaları zamanaşımına uğramaz, mutlak butlan hâlini hâkim kendiliğinden dikkate alır; sebep ortadan kalksa

bile mutlak butlan yaptırımına tâbi işlem geçerli hâle gelmez. Taraflar anlaşarak mutlak butlanla batıl işlemi geçerli hâle getiremezler.

Nispi Butlan (Göreceli Hükümsüzlük-İptal Edilebilirlik): Nispi butlan, kanunun öngördüğü unsurlara sahip olan ve kanunun emredici hükümlerine aykırı olmayan bir işlemin, o işlemi oluşturan iradelerden birindeki sakatlık sebebiyle geçersiz sayılmasıdır.

Mutlak butlanın tersine nispi butlanda işlem, iradesi sakatlanan kimsenin bunu ileri sürüp ispatlamasına kadar geçerlidir. Ancak iradenin sakatlandığının ortaya çıkmasıyla işlem geçersiz hâle gelir.

Eğer iradesi sakatlanan kimse buna rağmen sakatlığı ileri sürmezse işlem geçerli bir işlem kabul edilir.

Başlıca nispi butlan sebepleri yanıltma, aldatma ve korkutmadır (ikrah) (TBK m.30 vd). Örneğin, aldatma ile bir işlemi yapan kimse aldatmaya maruz kaldığını iddia eder ve ispatlarsa işlem baştan itibaren geçersiz kılınır. Bu kimse aldatmaya maruz kaldığını bilmesine rağmen herhangi bir işlem yapmaz ise yaptığı işlem geçerli bir işlem gibi değerlendirilir (TBK m.38). Nispi butlanı iddia etmemek, uğranılan zarar ve ziyan sebebiyle tazminat talep etme hakkını ortadan kaldırmaz (TBK m.39).

Kısmi Butlan: Kısmi butlanda hukuki işlemin tamamı değil bir kısmının geçersizliği, söz konusudur. Borçlar Kanunu'na göre, sözleşmenin içerdiği hükümlerden bir kısmının geçersizliği sözleşmenin bütününe geçersizliğine yol açmayıp, sadece o hükümlerin (o kısmın) geçersizliğine yol açar. Ancak bu hükümler olmaksızın sözleşmenin yapılmayacağı kabul edilirse sözleşme bütünüyle geçersiz (batıl) kabul edilir (TBK m.20).

Tek Taraflı Bağlamazlık (Eksiklik): Kurucu unsurları ve geçerlilik gerekleri mevcut olan ve bu yüzden geçerli sayılan bir işlemin, hukuki sonuçlarını doğurması için tamamlayıcı bir dış olgunun sonradan gerçekleşmesine bağlanmasıdır. Burada, eksik olan işlemin tamamlanması aranır. Eksikliğin tamamlanması ile işlem baştan itibaren geçerli hâle gelir. Örneğin, ayırt etme gücüne sahip bir küçüğün velisinin izni olmadan yaptığı sözleşme tek taraflı bağlamazlık yaptırımına tâbidir. Sözleşme küçüğü bağlamaz ama diğer tarafı bağlar. Velisinin onayı (icazeti) ile sözleşmenin eksikliği tamamlanmış olur ve küçüğü de bağlar hâle gelir. Veli onaylamazsa sözleşme baştan itibaren geçersiz olur.

İptal: Hukuk kurallarına aykırı bir biçimde yapılmış idari işlemlerin idari yargı organlarıncaya ortadan kaldırılması hâlinde iptal yaptırımı ortaya çıkar. Anayasa'ya göre, idarenin her türlü eylem ve işlemi yargı denetimine tâbidir (Ana. m.125). Eğer idare organlarının yaptıkları işlemler yetki, şekil, sebep, konu veya amaç yönünden hukuk kurallarına aykırı ise bu işlemler aleyhine idari yargı organlarında iptal davası açılarak işlemin iptali yoluna gidilebilir.